



KAREL HYNEK MÁCHA
(Podle kresby M. Švabinského z r. 1902)

ALBUM KARLA HYNKA MÁCHY

K STÉMU VÝROČÍ

BÁSNÍKOVA ÚMRTÍ A I. VYDÁNÍ „MÁJE“

sebral a uspořádal

BOHUMIL VAVROUŠEK

Úvodní studii napsal

ARNE NOVÁK



Hrad Okoř

(Podle vlastní Máchovy kresby)

Nákladem a tiskem knihtiskárny Prometheus v Praze VIII-94

K A R E L H Y N E K M Á C H A

Třicátá léta devatenáctého věku jsou v celé Evropě proscycena bouřným ovzduším povstání a revolucí, ale také myšlenkových převratů a uměleckého vršení: po dusném tichu předchozího stísněného desetiletí se hlásí nové období, osvobozující sebevědomí národů i jednotlivců. I v Čechách, jen nesměle oddychujících v rámci úřednického a policejního státu rakouského, se prudce přihlašuje k slovu mladé pokolení, zrozené uprostřed napoleonských válek, které se neshoduje ani s názory ani s životními a literárními formami svých otců a učitelů, nýbrž míní v evropském svobodnějším duchu přetvořit domov a jeho kulturu; tuto akademickou mládež pražskou, jež tehdy právě vstupuje do literatury, můžeme nazvat revolučními romantiky.

Mladí spisovatelé, pokoušející se ve všech oborech slovesných a přinášející z vyspělého západu i ze slovanského Polska nové vzory, neuznávají ani vyrovnané klasičnosti školy Jungmannovy, ani výhradní nadvlády lidové písně jako závazného vzoru, jak tomu učil Čelakovský. To všecko se zdá přítěží jejich ústřednímu úsilí o plné rozvíjení básnické osobnosti, která chce všecko prožívat co nejintenzivněji, a všemu, i básnickému výrazu, vtiskovati pečet svého osobitého a pravdivého já. S touto vášnivostí se stavějí k přírodě, již vnímají všemi smysly žíznivě otevřenými a prudce reagujícími, ke společnosti, kde si citlivě všímají rozporů a křivd, k minulosti národní, která je naplňuje vzdorným smutkem nad kontrastem bývalé slávy a přítomné mdloby. Nejlepší z nich se stávají objeviteli neznámých oblastí v české skutečnosti, avšak jejich romantické sklony vedou je k tomu, aby skutečnost doplňovali a stupňovali obrazností, snem, touhou. Současně se jim však zjevují také umělecké možnosti, dostupné pouze zasvěcencům; proti řečnické povaze české básnické mluvy, kterou propracovali jejich předchůdci v literatuře, dovedou ze své mateřštiny vyvábíti nebyvalou hudebnost a neznámou dotud obrazivost a barvitost výrazovou.

Všickni příslušníci této české romantiky z let třicátých nedošli svého cíle a neztělesnili svých představ a tužeb. Předčasná smrt přerve slibný vývoj temného básníka filosofických základů, Josefa Jaroslava Kaliny, a také bystrý kritik romantismu a jasný satirik domácího malosvěta, Josef Jaroslav Langer, umlká před polovicí své literární dráhy; jejich druh, Boleslav Jablonský, jenž naráz okouznil prožitostí své lyriky, udusí sám svou vzácnou vlohu v mechanickém veršování mravoučném. Tři z členů této literární družiny se zapíší trvale a rozhodujícím způsobem do slovesného vývoje českého, aby se stali učiteli i dalším generacím: Karel Hynek Mácha, Karel Jaromír Erben a Josef Kajetán Tyl; jsou to osobnosti tak vyhraněné, že si ani plně neuvědomujeme jejich společného východiska. Kdežto však šťastný a klidný nálezce hlubokých i skrytých zdrojů lidového ducha, baladik Erben, i životními osudy stále podlamovaný objevitel společenské skutečnosti přítomné, povídkář a dramatik Tyl, dospěli k svému úkolu cestou značně dlouhého vývoje, bylo Máchovi popřáno pouhých dvaceti šesti let, v jejichž poslední pětině musil, jakoby v sopečném chrlení,

vypětí celý svůj lidský osud a celý svůj umělecký obsah ve zkratce přímo geniální — umírá jako jinoch, ale s polibkem genia na čele.

Mácha nebyl z básníků, které smrtelná choroba poznamenává k předčasnému konci a tím žene k překotné tvořivosti; náhodou podléhá smrtelné nauce. Ale přece žije a tvoří, jakoby tušil, že má všeho namále a vyvíjí se tak rychle, že to až uvádí v úžas: nenasytně pije z pohárů lásky, filosofie i básnictví; kvapně vystřídává řadu vzorů a uměleckých slohů; s horečnou nedočkavostí se pokouší v různých básnických druzích a v každém zanechává svítivou stopu tvořivého umělce. Začne mnohem více, než jest mu přáno dokončiti, ale i ve zlomcích, jež zůstávají, se hýbe kvas budoucnosti a náповěď dalšího vývoje. Nepůsobí však na následující generace jenom svými dokončenými díly a slibnými fragmenty, jenom velkým vzorem, k němuž se přimkne a pomocí jehož nalezne svou vlastní osobnost, jenom tragikou svého romantického osudu, nýbrž i neméně odporem, jaký u současníků vzbudí jeho čelné dílo básnické, pocítované jako počin přímo revoluční. Máchův „Máj“, od vrstevníků příkře a s posměchem odmítnutý, stal se pro potomky nejprve symbolem básnické odvahy statečného revolucionáře a později znamením skutečné poesie vůbec — o jeho tvůrci, za života zneuznaném, platí po smrti krásná slova, jimiž se k němu na vrcholu své slávy přihlásil Svatopluk Čech: „A přece v žití celém z pěvců rodné strany — byl's duch mi zvláště milý, drahý, zbožňovaný.“ Platnost tohoto vyznání se stupňuje ještě v Máchově roce jubilejním, kdy se dovršuje zároveň století od vydání jeho největšího básnického díla i od jeho skonu. —

Karel Hynek Mácha, narozený dne 16. listopadu 1810 ze skromné, česky uvědomělé řemeslnické rodiny v Praze na Újezdě pod Petřínem, jest jedním z prvních Pražanů našeho básnictví. Končiny, kde proběhlo jeho nevalně utěšené dětství a jinošství, zahaleny byly náladou starobylé ponurosti a společenské chudoby, ať to bylo malostranské zákoutí mezi Újezdeskou branou a chrámem u Karmelitánů, ať to byla Petrská čtvrť novoměstská, svažující se k Vltavě, ať to bylo zpustlé tehdy Karlovo náměstí: vody šuměly, mlýny klepaly, strašidelné zkazky zaléhaly do časných let chlapce nadaného a vnímavého. Žilo se tehdy vůbec v těžkých poměrech, a rodině Máchově se nedařilo. valně.

Ale student zněmčeného piaristického gymnasia novoměstského, který r. 1830 přestoupil na filosofii, se cítil spíše členem akademického dorostu, než příslušníkem proletářské třídy; záhy se pocítil i básníkem a zanedlouho českým vlastencem. Od časných let miloval staré kroniky a obraz národní minulosti v nich; měl živý smysl pro starobylost jazyka a náladu dávnověkosti; v tom duchu dumával nejen u sv. Víta a pod Vyšehradem, ale i u zřícenin dávných hradů v blízkém i vzdáleném okolí pražském, kam podnikával i v noci pěší výpravy; stejně přitahovaly neúnavného turistu hluboké hvozdy, osamělá jezera a rybníky, ale i hřbitovy, popraviště, rozpadávající se kaple. Na filosofii v l. 1830—1832 se zahloubal do myslitel-
ských soustav, jež mu nahrazovaly náboženství s bolestí ztracené, a vrozená hloubavost došla tu filosofické kázně, ale i v právech, jež studoval v letech 1832—1836, vynikl jako duch bystrého úsudku, pronikavé logiky a vzácné psychologie. Kdekoliv se shromažďovala akademická mládež, v posluchár-

nách, v kavárnách, v sadech na promenádě, v redakcích, náležel sličný a v úboru hledaný i elegantní Mácha, mezi její nejpřednější zástupce. Od 18. roku byl znám mezi druhy jako básník, nejprve německý, pak český, jehož jedné prvotině se dostalo pochvaly samého Jungmanna; brzy se pokoušel také jako český divadelní ochotník a hrával horlivě, stýkaje se při tom někdy přátelsky, někdy řevnivě s Tylem, který ho počítal ke své družině literární, shromažďující se kolem „Květů“. Jeho obzor básnický se šířil velmi rychle, jmenovitě když mu četba v překladech i originálech otevřela dvojí úchvatný svět. V době, kdy polské povstání přiblížilo národní i literární snahy Poláků české mládeži, zabral se do velké romantiky polské s Mickiewiczem v čele a podleh jí v látkách i ve slohu. Nedlouho potom zaujal ho svou výmluvnou mocí anglický básník Lord Byron a vedle romantických motivů svých veršovaných povídek okouznil ho především hrdým postojem osamělého jednotlivce, který, sám v sobě rozerván nevěrou v Boha i ve vesmír, neukojenou potřebou činu a pohrdáním drobným lidským štěstím, se staví proti společnosti; mnohým přátelům i odpůrcům se zdálo, že Mácha v anglickém vzoru úplně utone. Avšak osobitý český romantik, veden pudem sebezáchovy básnické, hledal rovnováhu nejenom ve studiu německých klasiků a časných i pozdních romantiků, nýbrž i domácí tradice, pro niž měl smysl nevšední.

Nebyl nikterak jen člověkem knihy, od níž se stále utíkal do osamělé přírody, ač jindy pěstoval kult přátelství až rozcitlivělý. Třidvacetiletý poznal Krkonoše a odhalil hned jejich chmurnou krásu pro naše básnictví. V následujícím roce se vydal pěšky přes Tyroly do Benátek a Terstu, odkud se vracel přes Slovinsko a Vídeň domů: Alpy pověděly romantikovi více než vlašský kraj, ale i moře promluvalo sourodě k dávnému milovníku vod. Na svých turistických výpravách si se značnou obratností kreslil do náčrtníku hrady; o své cestě na jih si psal deník; vůbec svědčí deníkové zápisky, vedené s pravidelností, o sklonu k sebezpozorování a o upřímnosti druhdy sebeduživé. Z nich jsme poučení také o spíše krutém a tragickém než šťastném erotickém románu Máchově s bezvýznamnou řemeslnickou dcerkou pražskou Eleonorou (Lori) Šomkovou, kterou poznal jako divadelní ochotník r. 1834, a jež jak do života tak i inspiračně do díla Máchova přinesla vedle temného, smyslného ohně palčivá muka žárlivosti, propukající jak v „Cikánech“, tak v „Máji“. Když Lori očekávala od Máchy dítě, rozhodl se nemanželský otec, jenž k ní již ochladl, založiti s ní domácnost a přijal proto na podzim r. 1836 místo advokátního amanuense v Litoměřicích. V říjnu, se narodil Ludvíček, za nímž otec přispěchal dvakrát do Prahy pěšky, a v listopadu měla býti svatba s Lori. Ale zatím Mácha v Litoměřicích podlehl prudké cholery a dne 5. listopadu 1836 zemřel, opuštěn, v nuzných poměrech. Smutný a osamělý byl i jeho pohřeb na litoměřický hřbitov, kam pak celé generace, družinou Nerudovou a Hálkovou počínajíc, putovaly jako k místu posvátnému.

Patnáct drobných lyrických básní Máchových, které vyšly za jeho života, nevymyká se celkem z běžného rámce básnění literární mládeže let třicátých, a střídají se v nich vzory domácí s vlivy německé romantiky, již se držoval i v hojných německých verších začátečnických. Jsou tu balady po

způsobu Hněvkovského; jako četní následovníci Kollárovi krouží také Máchova sonety; toužení a žalu milostnému dává lehkou formu prostonárodní písně, jakou tehdy k mistrovství dováděl Čelakovský. V Máchově lyrice převládá chmurná nálada, elegický smutek, večerní neb noční ovzduší, ale i sklon ke krajinomalbě, obřezující stavby duševní; plněji to poznáváme teprve, povšimneme-li si jeho bohaté pozůstalosti, obsahující vedle hojných zlomků také nejedno číslo umělecky vyzrálé. Na zcela nové tóny v českém básnictví udeřil Máchova v elegické lyrice vlastenecké, prosycené vedle žalu i vzdorem a vedle zahanbujícího pocitu spoutanosti i patosem síly, vzpínající se po činu. Praha dává pozadí těmto skladbám, mnohdy visionářským jako jsou „V chrámě“, „Sen o Praze“, „Návrat“, psané tu pádným a hutným veršem, onde rytmickou prósou. Ještě výše stojí Máchova lyrika filosofická, jež byla u nás novinkou: záhady bytí a poznání, mučivá myšlenka zmaru a věčného ožívání, touha po nicotě a opět smělý rozlet do vesmíru jsou tu hlavními tématy básníka, jehož slovo není řečnické, ale za to v lyrickém svém napětí dramatické. Máchova se sám nemohl nadíti, že básněmi jako „Noc“, „Těžkomyslnost“ „Srdci mému“, „V svět jsem vstoupil“ dává základy ke zcela nové tradici, k níž dnes počítáme nejdražší česká jména básnická, Vrchlického a Zeyera, Březinu a Horu. Leccos i v těchto skladbách souvisí s Máchovými vzory cizími, zvláště s Mickiewiczem, Novalisem, Byronem, s nimiž se přímo stýkal. Nikdo z nich nepůsobil naň mocí tak démonickou jako Byron, jak ukazují svrchovaně zajímavé, ale namnoze nesouvislé zlomky větší básnické skladby „Mnich“ z l. 1832—1833, kde motiv záhadné viny a trestu za ni tlačí jako múra ve snách a stále nabývá podoby byronské a mickiewiczovské. Máchova cítil sám dobře, že se z těchto cizokrajných mrárot musí vrátiti domů, do světa skutečnějšího a smyslovějšího. Pokoušel se o to v nejrůznějších útvarech slovesných.

Z několika romantických tragedií z českých dějin zůstaly pouhé zlomky; zachovaná dějství a někde jen výjevy z „Bratří“, truchlohry rodinných nesvárů mezi Přemyslovci, z „Bratrovraha“ s konfliktem sv. Václava a Boleslava v popředí, z pobělohorského „Krále Fridricha“ nás přesvědčují, že měl vlohu netoliko pro patetickou lyričnost vrcholných scén, ale i pro dramatickou osnovu celku v duchu shakespearovském. Jinými přednostmi upoutá Máchova povídkář, ať se vzněcuje historickou dálkou, ať živou skutečností kolem sebe: ačkoliv se sám v podání hlásil za žáka Klicperova, za českého následovníka velkého anglického mistra historického románu Waltera Scotta a ač umělecky působili na jeho prósu cizí různorodí mistři, jako byli Goethe, Novalis, Chateaubriand, přece to byl Máchova, od něhož můžeme datovati tradici romantické výpravné prósy české, hudební i obrazné zároveň, rovnocenné klasicky klidnému a spíše plastickému slohu Palackého. Zprvu převažují v Máchových povídkách prvky čistě subjektivní: rámec skrovných příběhů jest svěživotopisný neb cestopisný. Krajinomalba vysoce barvitá a odstíněná se rozrůstá na úkor vlastní epiky, sny a vidění se kupí marnotratně, vzletné úvahy o životě a věčnosti se stále znovu vynořují. Krajní meze takové subjektivnosti dosáhl Máchova r. 1833 v mráкотné vizi filosofického základu a alegorického jádra „Krkonošská pouť“ (1833), ale již obě práce následující, spojené v „Obrazy ze života mého“ (1834), pod-

maňují názornou konkrétností: „Večer na Bezdězu“ sytým živlem krajinářským, „Marinka“, romantický to příběh blouznivé proletářské Mignon z pražského společenského smetišťe, ostrým realismem pozorovatelským.

V době, kdy se Máchův protivnožec Palacký zabíral do svého monumentálního díla životního, osvěťujícího „svou pochodní tajné kobky“ minulosti národní a současně volal po českém Walteru Scottovi, soustředil se Mácha k tvorbě historických románů záměrů neobyčejně směělých. Byl sotva dvacetiletý, když zosnoval plán celého cyklu historických románů z XV. stol. od srážky Václava IV. s panstvem až po obléhání Prahy Korybutem; celek měl podle postavy, vracející se ve všech dílech, slouiti „Kat“, jeho části pak podle čelných hradů středočeských, „Valdek“, „Křivoklát“, „Vyšehrad“ a „Karlův Týn“. Avšak práce nepostupovala soustavně podle původní osnovy, která se dějově i psychologicky měnila; r. 1834 byl hotov a vyšel jako uzavřená skladba „Křivoklát“, kdežto z ostatních částí se nám dochovaly pouze zlomky a dosti nejasné náčrty. Ačkoliv Mácha horlivě studoval kroniky, starožitnosti a zvláště starobylý jazyk, běželo mu v díle o něco jiného, než o postižení myšlenkových proudů líceného věku, z nichž husitská reformace mu zůstávala úplně cizí. Hlubavý jeho duch shledával osudovou tragiku v psychologickém rozporu protilehlých duševních typů, z nichž dvojice krále Václava IV a jeho kata ho poutala nejvíce; k ní se družila ještě záhadná postava Husova. Stejně vydatně se hlásil o účast malíř—krajinař sytého a barvitého štěťce a náladového odstínění. Ten občas, zároveň s dušezpytným analytikem rozporů v povahách i v osudech, ovládá úplně Máchovy historické povídky, na př. „Valdice“, vyváženě z dějů války třicetileté a „Klášter sázavský“, s námětem ze stol. XII.

Ale i do těchto románových letopisů minulosti zaléhají u Máchy děsivé motivy tajemných vin, rodinných kleteb, vražedné žárlivosti, krvelačné pomsty; Mácha se tím vším osobně mučil, zvláště za neblahého vztahu k milence a matce svého dítěte, přebarvuje skutečnost dohady a živě tyto svou romantickou obrazností, napojenou z knih. Toto všecko propuká v jeho velké románové skladbě z r. 1835, jejíž otištění nedovolila censura, v „Cikánech“, motivicky blízkých pozdějšímu „Máji“; snad právě práce o nich zabránila Máchovi dokončiti cyklus „Kat“. K citově vášnivým prožitkům nejdůvěrnějším přibyly při tvorbě „Cikánů“ velice silné dojmy krajinné, a to nejenom z oblíbeného hradu Kokořina a divokého skalnatého úvalu pod ním, ale i z pouti do Italie. Četba Byrona poskytla nejromanescnější motivy dějové, a také z polských romantiků jest vzato více než pouhá motta k jednotlivým kapitolám. Toto vše jest zpracováno v napínavý, až křiklavý děj, v němž se střídá dobrodružná tajemnost cikánská s elegií židovskou a s melancholií poutníka bez domova, bez cíle. Pomstychtiví žárlivci ničí kolem sebe nejen své nepřátele, ale i osoby sobě drahé a sami hynou neblahou vášní; oběti jejich zvůle buď také berou za své nebo odcházejí jako neuklidnění poutníci do světa, který jich pak neuspokojí; temný osud vládne neodvolatelně nad lidem. S dílem tak chmurným a beznadějným dovede smířiti jen jeho umělecké provedení, slabé v osnově dějové i ve stavbě povah, ale úchvatné v přírodní malbě, která se těsně připíná k osudu člověkově a při zvláštním spojení individuální krajinomalby s typickou romantickou

scenerií působí nadpřirozeně, visionářsky i duchovitě. I v tom jsou „Cikáni“ vlastní přípravou k „Máji“, jehož některé části vznikaly s nimi souběžně.

Ještě před Máchovu italskou pout, do jarních měsíců r. 1834, můžeme položit zárodky „Máje“. Oba nejsilnější niterné zážitky básníkovy, těžce procítěný žal nad uprchlým mládím a vášnivá hrůza z nicoty, kynoucí člověku za hrobem, se mu vtělují v romaneskní osud loupežníka — otce-bijce, který za vraždu na vlastním otci spáchanou jest potupně popraven. Dějové ty motivy, k nimž brzy přistoupil žalostný osud svedené a zoufalé milenky zločincovy, souvisely mnohonásobně s byronskou četbou Máchovou, s ohlasy básnictví polského a s dojmy z běžné loupežnické romantiky německé, ale byly zároveň prosyceny osobním živlem erotických a mravních rozporů výbušného a žárlivého milence ubohé Lori Šomkové. Baladický příběh v tvůrčí dílně básníkově takřka bezděky vrůstal do krajinného rámce českého Středoohoří, jehož chlupy a vody, háje a oblaka Mácha vroucně miloval a znovu navštěvoval v různých dobách ročních, ale nejraději v měsíci lásky a touhy, v máji. I zápasil již při koncepci nového díla v nitru básníkově prvek několikery: romantická baladičnost dějová, kořenů namnoze literárních, krajinomalba prohrátá důvěrnou citovostí a jako nejsilnější ze všech filosoficko-básnická duma o praotázkách lidského bytí a nebytí. V každém z těchto tří směrů se Mácha pokusil již dříve veršem i prósou, ale nyní se mohl opřít o hlubší zkušenost životní a směl, osvobodiv se od příliš otrocké závislosti na cizích mistrech, rozepnouti básnická křídla k volnému rozletu jako podivuhodný umělec slova melodického a zároveň barvitého ve službách lyrickometafysické úvahy o bezedné nicotě, která rozvívá svůj tmavý jícen pod kvetoucími vnadami krásného, ale krátkého bytí pozemského.

V podzimních měsících r. 1835 se do tří rozsáhlých zpěvů a do dvou úsečných intermezz rozrůstá pod neúnavně stylisující rukou Máchovi osud „strašného lesů pána“, Viléma, hejtmana loupežnického, který za vraždu spáchanou ze žárlivosti na vlastním otci byl popraven a kolem lámán, i osud jeho milenky Jarmily, jež pro zprávu o rozsudku nad Vilémem končí svůj mladý, poskvrněný život sebevraždou v jezeře. Břeh jezera, kde Jarmila hyne, žalář, v němž se odsouzenec připravuje na svůj poslední den, popraviště Vilémovo byla tři střediska děje, v kruté srozumitelnosti a spádné prostotě mnohem působivějšího, než tomu bylo v starších Máchových pracích. Nad Jarmilíným jezerem šumí opojně hudba mladé lásky, naplňující celou jarní přírodu; do Vilémova vězení příšerně civí za hluboké noci záhrobí s hrůzou toho „co se nic nazývá“. Kolem popraviště, kde zločinec „před Bohem pokořen v modlitbě tiché“ čeká svůj trest, rozprostírá se se všemi svými půvaby sladká země, nad níž plynou bílé obláčky, poslové Vilémových vzkazů posledních. Zde se všude rýsuje dvojí, hluboce básnický vztah Máchův k přírodě: všemi svými záchvěvy obráží příroda člověkovu nitro a přece se chová s tvrdou necitelností k jeho utrpení; toto dvojnásobné, hořké poznání vyjadřuje však Mácha čistě básnicky: melodií a obrazem. Při básnickém tvoření si uvědomoval, že sice Jarmila ponese velmi málo skutečných rysů z Lori, že však Vilém v myšlení a cítění svém vyjádří mnoho z jeho vlastní bytosti, zvláště v ústředním zpěvu druhém v rozryvně zoufalých samomluvách o věčnosti a nicotě, které se konečně

smělým obloukem vypíaly k první české skladbě metafysické. Avšak na sklonku r. 1835 pochopil náhle, že básnický „Máj“ ještě vyrostl a to v úchvatnou skladbu vášnivého subjektivismu, jestliže se básník nebude jen skrývat za svým podobencem Vilémem, nýbrž vystoupí-li posléze sám na dějiště a to především se svým nejtěžším žalem, smutkem nad uprchlým „krásným věkem, dětinství svého věkem“ — zcela neodolatelně se tato citová zkušenost vtělovala do celé kaskády strhujících metafor, jež z deníkových záznamů přešly do čtvrtého zpěvu „Máje“. Ten nenáleží již ani Jarmile, ani Vilémovi, nýbrž Hynkovi — samému pěvci, který se zjevuje čtenáři jako „poutník, an dlouhou lučinou spěchá ku cíli, než červánky pohynou“; zjevuje se, aby navždy zmizel za skalinou v obzoru. Dvojnásobným „nikdy, ach nikdy“, podobným ozvěně ve skalách, se končí poslední zpěv básně, která pesimisticky opěvovala hrůzu nicoty, přechod do ní, sny dětství i milostné opojení jako pouhé přede hry k ní. A přece Mácha jinak než v „Zádumčivosti“, jinak než v „Krkonoské pouti“, jinak než v „Cikánech“ se vzchopuje, jakoby vytržen z těžkého sna, k aktu kladné lásky: jeho vrah a loupežník posílá před smrtí vděčný a oddaný pozdrav „zemi krásné, zemi milované“, on sám pak volá na rozloučenou: „Bez konce lásky je! Zklamánáť láska má!“ Snad ukazoval tento výkřik do budoucnosti, kde by byl Mácha překonal temný nihilismus svého bouřného jinošství, snad jím básník sám chtěl zažehnati divoké demony svého nitra, než by se obrátil cestou jinou. Či naopak vytušil v geniálním jasnozření, že opravdu zachází navždy za obzor do říše stínů, kde vládne to, „co se nic nazývá?“ O dohaděch, na něž jsme tu odkázáni, platí velké slovo prince Hamleta, k jehož rodu také K. H. Mácha náležel: ostatek jest mlčení.

„Máj“ vychází v pečlivě a spanilě úpravě dne 23. dubna 1836 a vzbudí rozruch velmi bouřlivý. Autority staršího pokolení, Kollár, Palacký, Čelakovský, se vysloví o něm zamítavě. Máchovi vrstevníci, Tyl a Ruběš, persiflují básníka i dílo. Oficiální kritika perem vzdělaného, ale úzkoprsého J. Kr. Chmelenského i jiných odsoudí básnickou skladbu, v níž bylo utajeno tolik vývojových možností pro slovesné umění české. Ale ani mladá generace, která se v „Máji“ nalezla a jež porozuměla toužné melodii i barevnému kouzlu díla, se veřejně nepřihlásila k svému druhu slovem povzbuzujícího souhlasu. Roztrpčení nad tím spolu s trapnými starostmi hmotnými a rodinnými vyplnilo sedm měsíců života, které Máchovi ještě zbývaly. Teprve s novým básnickým jarem v Čechách, jehož nositelé postavili svůj almanach „Máj“ již jménem pod jeho ochranu, málem čtvrt století po jeho smrti, se dostalo Karlu Hynkovi Máchovi nejen dosti učinění, ale apoteosy, která trvá doposud: tvůrce „Máje“, dlouho považovaný za poetu prokletého, postaven jako strážný genius do samé brány moderního českého básnictví.